

doi: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.09.029>

УДК 336.1:342.25

Т. І. Єфименко

академік НАН України, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, президент ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, efimenko@afu.kiev.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9163-3959>

С. С. Гасанов

кандидат економічних наук, професор, заслужений економіст України, директор Науково-дослідного фінансового інституту ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, sgasanov@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7454-0419>

С. В. Бартош

завідувач науково-редакційного відділу Науково-видавничого центру НДФ ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, chief_editor@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9491-991X>

ФІСКАЛЬНА БЕЗПЕКА І ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ¹

Анотація. Тенденції глобальної фінансiалiзацiї, а також глобальнi шоки, пов'язанi з пандемiєю COVID-19, клiматичними змiнами, загостренням мiжкраїнної економiко-полiтичної конкуренцiї за обмеженi природнi, енергетичнi, воднi, продовольчi, квалiфiкованi людськi ресурси, зi свiтовою економiчною рецесiєю, полiтичною та фiнансовою нестабiльнiстю, негативно впливають на стан економiки й державних фiнансiв України. Подальше змiцнення обороноздатностi країн, як i розв'язання нагальних проблем у сферах охорони здоров'я, освiти i науки, соцiального i пенсiйного забезпечення, подолання масової бiдностi неможливi без наукового обґрунтування, iнституцiонального забезпечення, а також широкої полiтико-соцiальної й народної пiдтримки стратегiчних прiоритетiв вiдновлення економiчного зростання, збалансування державних фiнансiв. Захист фiскальної безпеки на рiвнi територiального рiвнi має на метi пiдвищення стiйкостi нацiональної економiки. Автори статтi наголошують, що антикризова спрямованiсть територiального перерозподiлу коштів повинна враховувати вимоги найбiльш рацiонального розмiщення продуктивних сил, сприяння веденню бiзнесу, розв'язання суперечностей, якi виникають у процесi балансування доходiв бюджету та конституцiйних соцiальних зобов'язань. Процеси децентралiзацiї бюджетних та податкових вiдносин повиннi супроводжуватися посиленням їх соцiальної орієнтацiї.

Ключові слова: фiскальна безпека, децентралiзацiя, державнi фiнанси, фiскальний простiр, пандемiя коронавiрусу, Стратегiя нацiональної безпеки України.

Рис. 1. Табл. 3. Літ. 26.

Tetiana Iefymenko

Dr. Sc. (Economics), Professor, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Honored Economist of Ukraine, SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, efimenko@afu.kiev.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9163-3959>

Sergii Gasanov

Ph. D. (Economics), Professor, Honored Economist of Ukraine, Director of the Research Financial Institute of the SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, sgasanov@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7454-0419>

Serhii Bartosh

SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, chief_editor@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9491-991X>

¹ Статтю пiдготовлено в рамках проекту, що виконується за грантової пiдтримки Нацiонального фонду дослiджень України (реєстрацiйний номер: 2020.01/0546).

FISCAL SECURITY AND DECENTRALIZATION IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CHALLENGES AND THREATS

Abstract. Trends in global financialization, as well as global shocks related to the COVID-19 pandemic, climate changes, intensification of the interstate economic and political competition for limited natural, energy, water, food and skilled human resources, including the global economic recession, political and financial instability negatively affect the state of the economy and public finances of Ukraine. Further strengthening country's defense capabilities, as well as solving urgent problems in the areas of health, education and science, social and pension provision, and overcoming mass poverty are impossible without scientific substantiation, institutional support, alongside with a broad political, social and popular support for strategic priorities. restoration of economic growth, balancing public finances. Protecting fiscal security at the regional level aims to increase the resilience of the national economy. The authors of the article emphasize that the anti-crisis orientation of territorial redistribution of funds should take into account the requirements of the most rational allocation of productive forces, business promotion, resolving contradictions that arise in balancing budget revenues and constitutional social obligations. The processes of the decentralization of budgetary and tax relations should be accompanied by strengthening their social orientation. The priority of vital national interests is the ability of the state to ensure sustainable development of territories, economic entities, as well as compliance with modern standards of welfare. Improving change management due to the spread of the COVID-19 coronavirus disease requires strengthening the resistance to the unpredictable negative risks of unbalancing most areas of human activity in all aspects, from households to value chains of multinational companies. The formation of stable characteristics of the financial potential of regional development should take place along with the growth of fiscal activity of local governments.

Keywords: fiscal security, decentralization, public finances, fiscal space, coronavirus pandemic, National Security Strategy of Ukraine.

JEL classification: F52, H56, H73, H77.

Т. И. Ефименко

академик НАН Украины, доктор экономических наук, профессор, заслуженный экономист Украины, президент ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

С. С. Гасанов

кандидат экономических наук, профессор, заслуженный экономист Украины, директор Научно-исследовательского финансового института ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

С. В. Бартош

заведующий научно-редакционного отдела Научно-издательского центра НИФИ ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

ФИСКАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ И ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ВЫЗОВОВ И УГРОЗ

Аннотация. Тенденции глобальной финансиализации, а также глобальные шоки, связанные с пандемией COVID-19, климатическими изменениями, обострением межстрановой экономико-политической конкуренции за ограниченные природные, энергетические, водные, продовольственные, квалифицированные человеческие ресурсы, с мировой экономической рецессией, политической и финансовой нестабильностью, негативно влияют на состояние экономики и государственных финансов Украины. Дальнейшее укрепление обороноспособности страны, как и решение неотложных проблем в сферах здравоохранения, образования и науки, социального и пенсионного обеспечения, преодоление массовой бедности невоз-

можны без научного обоснования, інституціонального забезпечення, а также широкой політико-соціальної та народної підтримки стратегічних пріоритетів відновлення економічного зростання, сбалансування державних фінансів. Захиста фінансової безпеки на регіональному рівні преследує мету підвищення стійкості національної економіки. Автори статті відзначають, що антикризовий напрямлений територіального перерозподілу засобів повинен враховувати вимоги найбільш раціонального розміщення виробничих сил, содействия веденню бізнесу, розв'язання протиріччів, виникаючих в процесі балансування доходів бюджету та конституційних соціальних зобов'язань. Процеси децентралізації бюджетних та податкових відносин повинні супроводжуватися посиленням їх соціальної орієнтації.

Ключевые слова: фінансова безпека, децентралізація, державні фінанси, фінансове простір, пандемія коронавірусу, Стратегія національної безпеки України.

В умовах глобальної нестабільності підвищується значимість інституційно-координованого макрофінансового, інформаційного та управлінського забезпечення фінансової суверенітету країни. Саме тому на часі наукове обґрунтування теоретичних засад і практичних шляхів розв'язання актуальної проблеми забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки національної економіки для недопущення втрати фінансової суверенітету країни за наявних глобальних викликів і загроз. Сучасний збій світової економіки, яка ще наприкінці минулого року демонструвала тенденції спаду, був запущений спалахом пандемії COVID-19. На відміну від подібних подій у ХХ і на початку ХХІ ст., для причин поточної кризи не характерне ні боргове, ні циклічне походження. Із закриттям міждержавних кордонів під загрозою опинилися підвалини сформованого поділу праці. Через неминучість організації самостійного постачання себе всім необхідним у територіальних, галузевих, підприємницьких програмах розвитку й персонального життя забезпечення сталося різке зрушення структурних орієнтирів і спектра уподобань. Тому фінансову складову фінансово-економічної безпеки на мезо- та мікрорівні доцільно розглядати як єдиний комплекс її властивостей, що гарантують самовідтворення рівноваги у відносинах місцевих соціально-господарських систем (далі – СГС) та індивідуумів відповідно до окреслених меж усвідомленої самоідентифікації, правового й владно-силового простору, цілеспрямованості, адаптивності, екологічності. Не менш суттєвого значення набувають критерії імунітету економічних агентів до загроз дестабілізації їхньої діяльності внаслідок ускладнень у виробничо-ресурсному забезпеченні. Досягнення цілей економічного зростання та конкурентоспроможності держави має супроводжуватися удосконаленням керованості власної платоспроможності, організацією подолання загроз незбалансованості бюджетів усіх рівнів унаслідок нестабільності процесів акумулювання доходів та непродуктивного використання бюджетних коштів.

Перша чверть століття незалежності України супроводжувалася неодноразовими спробами трансформації економічних відносин між центральним і нижчими рівнями влади з приводу перерозподілу відповідальності й фінансових потоків серед різних рівнів управління. Можна досить упевнено кон-

статувати: функціонально-просторові проблеми операційної активності податкових, митних структур у наявних межах – географічних, часових – довго залишалися невирішеними ні за формою, ні за суттю. Доходи бюджетів усіх рівнів спрямовувалися переважно на споживання і не давали змоги фінансувати програми соціально-економічного розвитку. Цілком очевидно, що результати впровадження прийнятих протягом двох останніх десятиліть стратегічних установок з реформування місцевого самоврядування виявилися неадекватними численним оптимістичним деклараціям. Це стало наслідком браку згуртованості, політичної волі щодо імплементації європейських підходів до політики послідовного управління змінами, а також конфлікту суперечливих інтересів національних еліт, почасти пов'язаного з високим ступенем олігархізації та тінізації економіки.

Однак протягом останніх чотирьох років послідовне вдосконалення кількісних та якісних параметрів організаційної й управлінської діяльності підрозділів місцевого самоврядування, зокрема стрімка динаміка формування структур громад, свідчить про певні успіхи розбудови в нашій країні оновленого територіального устрою влади. Водночас у цій сфері існує необхідність подальшого удосконалення інституційного регулювання відповідно до стандартів ЄС. Наприклад, у Вінницькій, Житомирській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Рівненській, Черкаській областях кількість новостворених об'єднаних територіальних громад (*далі* – ОТГ) перевищує середню по Україні на регіон (60). Також спостерігаються коливання кількості людей, що припадає на одну громаду. В Україні середнє значення цього показника дорівнює 24,5 тис. осіб, у Чернігівській та Черкаській областях – майже на третину менше (17,3 тис. і 18 тис. осіб). У свою чергу, в Дніпропетровській, Харківській областях, відповідно, на 9,8 % та на 93,5 % більше (26,9 тис. і 47,4 тис. осіб). На окрему увагу заслуговує аналіз стану справ у Луганській та Донецькій областях, які становлять значний інтерес під кутом зору дискусійного статусу ОРДЛО, у т. ч. в контексті міжбюджетних відносин [1].

Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 “Про Стратегію національної безпеки України” та затверджено зазначену Стратегію [2]. Вітчизняні науковці та фахівці-практики, котрі досліджують питання національної безпеки, фактично дотримуються двох позицій. Перша: національна безпека охоплює воєнну безпеку, громадську безпеку і порядок, державну безпеку, демократичний цивільний контроль. Ця позиція дістала відображення в Законі України “Про національну безпеку України” від 21.06.2018 № 2469-VIII [3]. Згідно з цим законом в установленому порядку розробляються: Стратегія воєнної безпеки України (ст. 28), Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України (ст. 29), Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України (ст. 30), Стратегія кібербезпеки України (ст. 31), Національна розвідувальна програма (ст. 32).

Друга позиція виходить із положень Конституції України, сучасної концепції національної безпеки. Відповідно до ст. 17 Конституції України “захист

суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу” [4]. Автори статті концептуально виходять саме з цих конституційних положень. Економічна безпека (у т. ч. фіскальна й монетарна) – важлива і невід’ємна складова національної безпеки [5].

Заходи фіскальної безпеки мають бути орієнтовані на підтримання необхідних обсягів ресурсів, що спрямовуються на фінансування державних послуг. У країнах з ринковою економікою головним джерелом бюджетних витрат на ці цілі є податкові надходження. Процеси реалізації конституційних зобов’язань на користь економічних агентів різних форм власності та населення здійснюються уповноваженими урядовими структурами. На підставі делегованих їм розподільчих функцій відбувається соціальне страхування громадян, колективні блага надаються на користь зацікавлених сторін через макроекономічні, монетарні, антимонопольні, екологічні регулятивні механізми, контрольні важелі тощо. Протягом двох останніх століть відомі дослідники підкреслювали глобальну значимість питань побудови демократичних засад самоврядних, об’єднаних загальними інтересами спільнот громадян на підставі прийнятих норм, правил і представницьких інститутів [6]. Було обґрунтовано положення, згідно з яким децентралізація управління може сприяти задоволенню потреб, зростанню добробуту громадян, розвитку якостей адаптації, гнучкості СГС [7]. При цьому уряди діють в інтересах людей, котрі відчувають, що перебувають під їхнім захистом. Різноманітність прийнятих форм державного устрою істотно впливає на політику децентралізації влади. Практика свідчить: дефіцит або перевиробництво громадських благ на різних територіях, нездатність до адаптації і значні витрати стають наслідками перебування установ у сфері управління центральних органів влади.

Подальше обґрунтування антикризових дій у суспільному житті з боку сучасного менеджменту потребує зростання ролі науки управління в розбудові стратегій керованих змін, партнерства особистості, корпоративної спільноти та урядів [8]. Дослідження Нобелівського лауреата 2009 р. Е. Остром спростували поширені в певний період теоретичні погляди стосовно обмежених ресурсів загального доступу (*common-pool resources* – CPR) про відсутність в індивідів-користувачів стимулів до забезпечення їх збереження і відтворення, що призводить до так званої трагедії громад. Ішлося про те, що вигодонабувачі CPR навряд чи зможуть домовитися в частині дотримання спільних зобов’язань відносно правил їх використання. Нездоланним бар’єром видавалося судження, згідно з яким, хоча вигоди споживатимуть усі члени громад, тільки активна їх частина погодиться здійснювати транзакційні витрати. Існували навіть рекомендації правового характеру про закріплення подібних ресурсів у сферах або приватної, або державної власності. Таким чином ставилися під сумнів перспективи організації самоврядування. Однак результати досліджень проблем імовірних негативних наслідків використання CPR несподівано призвели до протилежних висновків. У реальному житті ресурси колективного користування громад не тільки не виснажуються, а й

демонструють безпрецедентний відтворювальний та адаптивний потенціал. Про це свідчать наведені Е. Остром приклади раціональніших здобутків сільськогосподарства через експлуатацію окремих африканських зрошувальних систем місцевого користування порівняно з державними гідропорудами в цих країнах [9]. До сфер ділової активності, котрим властиві високі витрати виключення окремих індивідів зі споживання, належать бібліотеки, а також об'єкти дорожньої, житлової, аграрної інфраструктури. Отже, використання ресурсів з властивостями “невиключеності з громадського споживання” потрапляє до компетенції нижчих рівнів влади і вимагає імплементації сучасних механізмів місцевого самоврядування.

У рамках суспільного консенсусу дії такого менеджменту мають бути спрямовані на утримання рівноваги при здійсненні владних повноважень з різним ступенем їх делегування на нижчі рівні, а також налаштування різновекторних засад ринкової конкуренції. Теоретичною базою питань безпеки врахування в місцевому самоврядуванні диференціації гетерогенних уподобань населення різних географічних районів, а також гетероморфних факторів впливу економічних агентів на соціально-економічний розвиток залишаються шляхи розв'язання відомої теореми про децентралізацію [10]. Суть її положень у тому, що структури місцевої влади повинні вдаватися до більш раціональних, кон'юнктурних підходів у частині організації забезпечення громадянам адекватної попиту пропозиції гарантованих конституційними нормами сервісів. Тому при визначенні реальних обсягів і способів їх надання наділені відповідними повноваженнями органи самоврядування на місцях зобов'язані використовувати свої переваги перед центральним урядом. Адже вони можуть мати у своєму розпорядженні детальну інформацію не тільки про результати всіх видів ділової активності у певних територіальних межах, а й про ефективність окремо взятих проєктів. Як наслідок, і вигода від повнішого задоволення диверсифікованих соціально значущих інтересів, а також потреб нематеріального і суто предметного характеру великою мірою залежатиме від збалансованої з потенційними можливостями оцінки та моніторингу доступу громадян, котрі проживають у регіонах, до наданих державою послуг [10]. Їх діапазон залежно від функціонального призначення досить великий: від підтримки нормальної життєдіяльності вигодонабувачів (безпека, фінансові послуги, екологія, освіта, охорона здоров'я, соціальний захист населення, побут, житлове господарство, інформація, консультації і т. ін.) до високоінтелектуальних, емоційних сфер (соціально-культурне середовище проживання, розвиток громадянського суспільства). Варто мати на увазі, що особливості надання суспільних благ у міських агломераціях потребують окремого розгляду.

Серед підойм протидії дисбалансам фінансово-економічної стійкості СГС значного поширення набули механізми фіскальної децентралізації. Ідеться про переміщення до місцевих адміністративних органів джерел доходів і розподіл витратних повноважень між рівнями управління відповідно до їхньої компетенції. Дослідники підкреслюють, що з точки зору ризи-

когенних негативних тенденцій незбігу уподобань виборців із діями апарату публічної влади внаслідок асиметричності інформації, опортуністичної поведінки і т. ін. цілком можна очікувати почастишання суперечливих сценаріїв у контексті класичних проблем у відносинах “принципала-агента” [12]. У сфері перерозподілу новоствореної вартості стосунки представників менеджменту нерідко зазнають впливу поведінкових диспропорцій, інституційних ризиків неузгодженості, непрозорості формальних та неформальних норм і правил. Рамки управлінських вертикалей часто насичені інерцією “path dependence” планового господарства, яка проявляється в:

- застарілих методах визначення мети й оцінок результатів;
- непослідовних процедурах узгодження, а також коригувань встановлених завдань, у т. ч. постфактум;
- недосконалих підходах до мотивації персоналу.

Регуляторний вектор активності економічних агентів управлінських структур багато в чому буде залежати від просторових і часових особливостей бюджетно-податкової складової інституційного середовища. Прояви спотворень “фіскальних стимулів” [13] також із досить високим ступенем можливі у процесі прийняття раціональних з точки зору громадського сектору рішень, пов’язаних із надходженнями обов’язкових платежів до доходів громад або споживанням бюджетних послуг. Це, у свою чергу, може призвести до безперервних проявів “ефекту безбилетника, free-rider problem” [14], ризиків згаданого вище феномену виключеності, коли значного поширення набуває або свідоме, або ненавмисне ухилення від зобов’язань із компенсації цінності спожитих громадських благ. Таким чином, у проведенні державної політики децентралізації влади фіскальній складовій належить надзвичайно важлива роль.

Складові Стратегії національної безпеки України, їх перелік та розподіл стратегій доцільно привести за рівнями у відповідність зі статтями 28–32 Закону України “Про національну безпеку України” [3]. Поточні кризові явища в економіці підсилюють відтворювальні дисбаланси в територіальному вимірі. Тому контекст посилення функцій забезпечення фіскальної безпеки в рамках процесів децентралізації владних повноважень є надзвичайно актуальним.

Як свідчать аналітичні дослідження високого рівня [1], останнім часом в Україні спостерігається певне зростання інституційної спроможності місцевого самоврядування. Це сприяє протидії стагнації господарської діяльності в місцях її локалізації, а також зміцненню антикризової матеріальної та фінансової стійкості суб’єктів ділової активності всіх форм власності й домогосподарств, спрямованої на підтримку самовідтворюючих функцій громад. Водночас украй важливим постає більш суттєве регулятивне оновлення виконання територіальними одиницями регіонального та субрегіонального рівнів їхніх функцій. Подальші зміни просторово-адміністративної архітекτονіки орієнтовані на комплаєнс відповідності міжнародним нормам вибраних державних підходів щодо делегування повноважень новоствореним

об'єднанням міст, селищ, сіл із необхідним ресурсозабезпеченням. Посилення засад децентралізації і субсидіарності на базовому рівні регіонального устрою супроводжуватиметься реформуванням чинних норм та правил у напрямі активізації політики сталого розвитку. Одним із головних питань, як і раніше, залишається послідовна гармонізація українського законодавства про місцеве самоврядування з європейськими стандартами.

У кожній країні необхідно розробляти ексклюзивні підходи до політики делегування владних повноважень. Адже ступінь різноманіття попиту на державні послуги значно коливається через нерівномірність розподілу доходів по регіонах. Менш централізованим за інших рівних умов має бути управління на тих територіях, де:

- набагато вагоміші кількісні характеристики географічної площі (фактори простору);

- більші загальна чисельність і густота населення, у т. ч. зосередженого в містах; істотними є відмінності його етнонаціонального складу (чинники кількості жителів і соціальної інфраструктури);

Водночас централізована участь уряду в перерозподілі новоствореної доданої вартості повинна посилюватися за високого рівня доходів у розрахунку на одну особу (фактор взаємозумовленості інвестиційного потенціалу та стану економіки держави). Досить продуктивним видається сучасне трактування системи передачі повноважень у сфері розроблення та реалізації фіскальної політики з урахуванням принципів доцільного розподілу її функцій між різними мобілізаційно-регуляторними структурними блоками. Наприклад, кваліфікація податку на землю одним з основних джерел місцевих бюджетів супроводжується заходами, спрямованими на підвищення транспарентності та достовірності відповідних державних баз даних, полегшення доступу до них із боку адміністраторів обов'язкових дохідних платежів. У нашій країні на нижчих рівнях ієрархії влади вже досягнуто певних успіхів у запровадженні алокаційної функції у сфері генерування суспільних благ. Однак доцільно повніше ідентифікувати головні важелі її забезпечення в частині джерел витрат для покриття зобов'язань держави щодо задоволення потреб економічних агентів.

Метою статті є розроблення засад концептуалізації Стратегії економічної безпеки України з координуваним забезпеченням її фіскальної, монетарної та фінансової складових у контексті обґрунтування імплементації сучасних підходів до протидії загрозам фіскальній безпеці на регіональному рівні, у т. ч. в умовах поширення пандемії COVID-19. Особливої актуальності у зв'язку з цим набуває розроблення пропозицій щодо делегування повноважень органам місцевого самоврядування в напрямі потенційних можливостей використання механізмів перерозподілу грошових потоків, пов'язаних із залученням коштів публічно-приватного партнерства (*дали* – ППП), грантів, технічної допомоги, позик, зокрема за допомогою інноваційних фінансових інструментів.

Глобальні виклики і загрози, що постали перед людством після Другої світової війни через появу атомної зброї (загроза знищення цивілізації й

самого життя на Землі внаслідок атомної війни між двома протилежними соціально-політичними й економічними системами), доповнилися (починаючи з середини 60–70-х років минулого століття) екологічною загрозою, пов'язаною з бурхливим економічним зростанням західних країн і Японії, а згодом – країн Південно-Східної Азії та Китаю. Поступово сформувався глобальний ресурсно-виснажливий та екологічно небезпечний, дивергентний тип економічного зростання, котрий нині призвів до негативних кліматичних змін, поглиблення нерівності між країнами за рівнем та умовами життя, стихійних та масштабних міграційних процесів, супроводжуваних регіональними конфліктами, руйнуванням суверенних держав й розгортанням процесів сучасної неокolonізації.

З урахуванням положень Указу Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 стосовно Стратегії національної безпеки України [2] спостерігається певна невідповідність складових національного інституціонального простору у сфері економічної безпеки. Фактично Стратегія вийшла за рамки Закону України “Про національну безпеку України” й містить стратегії, ним не передбачені. Це: Стратегія людського розвитку, Стратегія економічної безпеки, Стратегія енергетичної безпеки, Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату, Стратегія біобезпеки та біологічного захисту, Стратегія інформаційної безпеки, Стратегія зовнішньополітичної діяльності, Стратегія забезпечення державної безпеки, Стратегія інтегрованого управління кордонами, Стратегія продовольчої безпеки. Всі чотирнадцять стратегій і одна національна програма розподілені за двома рівнями розроблення й затвердження (табл. 1).

Водночас згідно зі статтями 28–32 Закону України “Про національну безпеку України” Кабінет Міністрів подає Раді національної безпеки і обо-

Таблиця 1. Складові Стратегії національної безпеки України згідно з Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020

№ з/п	Кабінет Міністрів України, державні органи (за відповідними сферами національної безпеки) подають у шестимісячний строк на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проекти стратегій та програми	№ з/п	Кабінет Міністрів України у шестимісячний строк розробляє та затверджує стратегії
1	Людського розвитку	1	Енергетичної безпеки
2	Военної безпеки України	2	Екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату
3	Громадської безпеки та цивільного захисту України	3	Інтегрованого управління кордонами
4	Розвитку оборонно-промислового комплексу України	4	Продовольчої безпеки
5	Економічної безпеки		
6	Біобезпеки та біологічного захисту		
7	Інформаційної безпеки		
8	Кібербезпеки України		
9	Зовнішньополітичної діяльності		
10	Забезпечення державної безпеки		
11	Національної розвідувальної програми		

Складено авторами.

Таблиця 2. Складові Стратегії національної безпеки України відповідно до Закону України “Про національну безпеку України”

№ з/п	Кабінет Міністрів України, державні органи (за відповідними сферами національної безпеки) подають у шестимісячний строк на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проекти стратегій та програми	№ з/п	Кабінет Міністрів України у шестимісячний строк розробляє та затверджує стратегії
1	Военної безпеки України	1	Енергетичної безпеки
2	Громадської безпеки та цивільного захисту України	2	Екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату
3	Розвитку оборонно-промислового комплексу України	3	Продовольчої безпеки
4	Кібербезпеки України	4	Людського розвитку
5	Національної розвідувальної програми	5	Економічної безпеки
		6	Біобезпеки та біологічного захисту
		7	Інформаційної безпеки
		8	Зовнішньополітичної діяльності
		9	Забезпечення державної безпеки
		10	Інтегрованого управління кордонами

Складено авторами.

рони на затвердження чотири стратегії (военної безпеки, громадської безпеки та цивільного захисту, розвитку оборонно-промислового комплексу, кібербезпеки) і Національну розвідувальну програму (табл. 2).

На наш погляд, варто розглянути доцільність внесення змін до Закону України “Про національну безпеку України” з метою розширення його концепції та відображення підходів, викладених у рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 й Указі Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. Такий підхід зумовлений як переосмисленням теорії макроекономічної політики після світової фінансової кризи [15–18], так і міжнародною практикою розвитку системи управління державними фінансами.

У кінцевому підсумку складові Стратегії національної безпеки України за двома рівнями розроблення й затвердження можуть бути систематизовані таким чином (табл. 3).

Оновлення підходів та принципів формування політики децентралізації владних повноважень потребує запровадження на регіональному рівні сучасних підходів до фінансового управління. Визначаючи концептуальні рамки реалізації нових етапів реформування й інституційні кроки щодо забезпечення сталого розвитку, доречно імплементувати інноваційні регуляторні важелі управління змінами (*change management*). Непередбачувані порушення ланцюжків постачань, вимушене гальмування процесів виробництва і надання послуг унаслідок заходів, націлених на запобігання інфікуванню людей і навколишнього середовища, навіть у платоспроможних компаніях зі стійким бізнесом, у 2020 р. підтвердили, що існують негативні ризики, які неможливо спрогнозувати, причому водночас на всіх рівнях – від глобального до індивідуального. Як кожний процес трансформацій, децентралізація піддається таким ризикам, а отже, нагальною

Таблиця 3. Систематизовані складові Стратегії національної безпеки України

№ з/п	Кабінет Міністрів України, державні органи (за відповідними сферами національної безпеки) подають у шестимісячний строк на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проекти стратегій та програми	№ з/п	Кабінет Міністрів України у шестимісячний строк розробляє та затверджує стратегії
1	Военної безпеки України	1	Охорони здоров'я населення України
2	Громадської безпеки та цивільного захисту України	2	Енергетичної безпеки
3	Розвитку оборонно-промислового комплексу України	3	Екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату
4	Забезпечення державної безпеки	4	Економічної безпеки (фіскальної, монетарної, фінансової)
5	Інтегрованого управління кордонами	5	Безпеки критичної інфраструктури
6	Біобезпеки та біологічного захисту	6	Продовольчої безпеки
7	Кібербезпеки України	7	Інформаційної безпеки
8	Зовнішньополітичної діяльності		
9	Національної розвідувальної програми		

Складено авторами.

потребою є готовність у масштабі держави до визначення і втілення нових правил, які відповідають мінливим умовам. Реалізація численних аспектів переходу економічних агентів від одного стану до іншого залежно від ступеня їхньої стійкості вимагає досягнення консенсусу між усіма стейкхолдерами щодо змін для кращого задоволення потреб. Таким чином, окреслюючи будь-які цілі децентралізації, варто зважати на можливість їх коригування через зміну певних факторів і обставин. Цьому має сприяти постійне здійснення моніторингу процесу реформ та оцінка ймовірних ризиків на рівні як держави загалом, так і регіонів, районів, ОТГ. Формулювання цілей та завдань на середньо- й довгострокову перспективу, тобто на термін понад один рік, повинне забезпечити ширший простір для дій у разі виникнення форс-мажорних обставин. Процеси делегування громадам владних повноважень за просторовим чи функціональним принципом слід спрямовувати на стимулювання стабільного розвитку ринкових відносин відповідно до пріоритетів підвищення якості життя людей. Наближення надання суспільних послуг охорони здоров'я, освіти тощо до безпосереднього споживача можна реалізувати за допомогою створених у межах місцевих юрисдикцій структур або через регіональні підрозділи міністерств, відомств.

Контекст заходів протидії загрозам депресивних явищ у місцевому розвитку передбачає закріплення відповідальності за функції збору податків, а також визначення структури та порядку використання бюджетних коштів. Інтегральною метою трансформацій стосовно розподілу видатків між ланками бюджетної системи слід визнати збільшення ресурсів на базі податкового, а також фінансово-економічного потенціалу територій. На регіональному рівні варто використовувати концепцію фіскального простору, де донором постає державний бюджет, а реципієнтами – регіональні (рисунок).

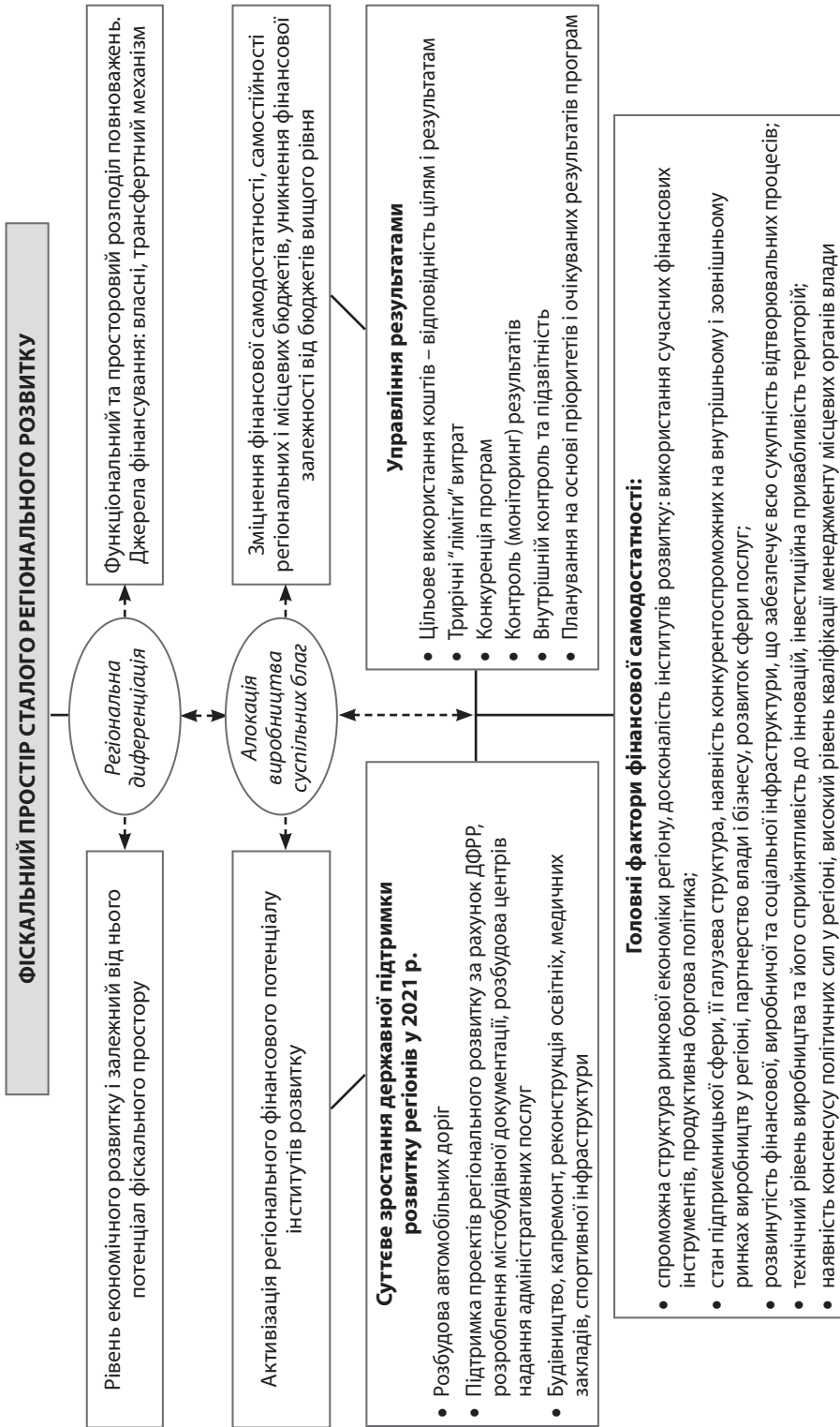

Рис. 1. Формування регіонального потенціалу фіскального простору

Складено авторами.

Дослідженню концепції фіскального простору присвячено багато публікацій Міжнародного валютного фонду [19] і Групи Світового банку [20]. Аналітики розглядають такі альтернативи [21; 22]:

- фіскальний простір – це резерв бюджету, який дає змогу забезпечувати ресурсами досягнення поставленої мети без завдання шкоди для його фінансової стійкості;

- фіскальний простір – це обсяг фінансування, який доступний у результаті: конкретних дій з мобілізації ресурсів у межах річного, середньострокового бюджетів, а також у довгостроковій перспективі; реформ, необхідних для ефективного витрачання коштів у процесі досягнення певних цілей розвитку.

Під час надання регіонам трансфертів із бюджету центрального уряду слід урахувувати їх можливості щодо зростання доходів, а також підвищення продуктивності використання бюджетних видатків внаслідок заходів консолідації. Крім того, оцінюючи баланс обігу місцевих грошових коштів, необхідно брати до уваги кількісні та якісні умови залучення додаткових коштів у вигляді позик, грантів, проектів ППП та ін. При виділенні додаткових ресурсів на обґрунтовані витрати, пов'язані з виконанням органами місцевої влади конституційних зобов'язань перед суспільством у межах їхніх повноважень, потрібно постійно відтворювати структурну архітектоніку фіскального простору з чітким визначенням джерел та способів залучення коштів на базі використання сучасного фінансового інструментарію, конструктивної співпраці з інститутами розвитку без шкоди для стійкості місцевих фінансових позицій або стабільності економіки.

Адміністративний перерозподіл фінансових ресурсів має здійснюватися в межах скоординованих по вертикалі й горизонталі чітких фіскальних правил. Управлінські дії на місцевому рівні слід орієнтувати на вибір власної боргової стратегії: визначення основних напрямів і цілей впливу на мезо- та мікроекономічні параметри; регулювання безпечних меж, складу і структури позик. Управління місцевим боргом повинне розв'язувати комплекс завдань:

- утримання величини внутрішнього і зовнішнього місцевого боргу на рівні, що забезпечує виконання органами влади взятих на себе боргових зобов'язань без значної шкоди для фінансування програм соціально-економічного розвитку;

- мінімізація вартості боргу через подовження терміну запозичень і зниження прибутковості місцевих цінних паперів, перехід на інші ринки;

- збереження репутації завдяки бездоганному виконанню фінансових зобов'язань перед інвесторами; підтримання стабільності й передбачуваності ринку місцевих запозичень; розподіл боргових зобов'язань за термінами, прибутковістю, формами виплати доходу та іншими параметрами;

- ефективне та цільове використання запозичених коштів; забезпечення своєчасного повернення кредитів і сплати процентів за ними; оптимізація графіків платежів з погашення та виплати процентів із метою усунення піків

платежів; основні виплати за боргом повинні припадати на періоди очікуваного зростання економіки.

Місцева політика має відігравати значну роль у становленні національної інноваційної системи. Місією відповідних підсистем постає забезпечення науково-технічного прогресу на території громад, а також формування передумов для широкої економічної активності, розвитку інфраструктури муніципальної економіки, що задовольнятиме зростаючий попит із боку нових виробництв (транспорт, зв'язок, житлово-комунальний комплекс, енергоресурси та ін.), створення сприятливих умов для інноваційної діяльності малих і середніх підприємств.

Широке коло муніципальних утворень повинне потрапити під визначення "інноваційно активних територій", до яких слід відносити громади (або частину їх території), ядром котрих є розташовані на їхній території науково-виробничі комплекси (науково-технічні, науково-технологічні, навчально-науково-виробничі), що провадять активну інноваційну діяльність.

Інноваційна політика громад повинна мати комплексний характер і може втілюватися в таких формах:

- розроблення інвестиційно-інноваційної стратегії їх розвитку, цільових інноваційних програм і участь (у межах своїх або додаткових повноважень) у регіональних інноваційних програмах;

- координація діяльності суб'єктів інноваційного процесу на цій території: організація інноваційних форумів, виставок, молодіжних і підприємницьких об'єднань (рад), інформаційних центрів (баз даних) тощо;

- формування та реалізація замовлень суб'єктам інноваційної діяльності на місцеві потреби;

- стимулювання інноваційної діяльності малих і середніх підприємств, їх залучення до участі в муніципальних інноваційних програмах;

- підготовка і підвищення кваліфікації муніципальних службовців, зайнятих у сфері управління інноваційною діяльністю; посилення інноваційного компонента муніципальної сфери освіти; стимулювання створення молодіжних науково-технічних об'єднань.

Урбанізація веде до поступового утворення великих сучасних агломерацій, що вирізняються інноваційним розвитком господарства, зростанням ланцюжків доданої вартості, обсягів високотехнологічних виробництв і наукоємного сектору, формуванням міжрегіональних економічних зв'язків за принципами мережевої економіки. Тенденції випереджального зростання населення в межах інтегрованих міст визначають особливості просторового розвитку багатьох країн світу. За даними ООН, до 2050 р. кількість городян зросте удвічі [23]. Прогнозні дані свідчать, що кількісний рівень жителів міст України (69,4 % загального населення) збільшуватиметься згідно з прогнозом для держав Східноєвропейського регіону [23]. Тому вкрай важливо розробляти і впроваджувати засоби ефективного управління мегаполісами, міськими групами та агломераціями, кластерами [24] тощо – відповідно до найкращої світової практики. В Україні

слід розрізняти форми поєднання концентрованих і відносно високодинамічних, міських і сільських територій, які групуються через багатовимірну інтенсивну взаємодію.

У науковій доповіді Національного інституту стратегічних досліджень [1] термін “агломерація” згадується двічі стосовно проблем Херсонської області. Крім того, у розділі про напрями політики регіонального розвитку ЄС в Україні наведено дані щодо типології територій за європейськими підходами. Міські агломерації визначено як такі, що потребують державної підтримки. Варто ідентифікувати способи формування агломерацій. По-перше, для міських агломерацій характерна ситуація, коли спостерігається розвиток великого центру, котрий складається з “ядра” (міста-центра) і периферії (навколишні супутники). По-друге, агломерації утворюються з різних територій, де присутні економічні, наукові, культурні центри тяжіння. Тобто як “ядра” агломерації складаються масиви промислових зон, переробки ресурсів, єдині центри з розвинутими послугами, а навколо них поступово організовуються територіальні групи населення.

Управління агломераціями, крім стандартних функцій підтримки життєдіяльності територій, має орієнтуватися на координацію та регулювання, інформаційне і законодавче забезпечення багатосторонніх взаємозв'язків складових агломераційних утворень. В Україні міста поступово адаптуються до правил ринкового середовища, де водночас концентрується науковий та економічний потенціал і розвивається інфраструктура. Для агломерацій наявними ознаками постають економічна та географічна цілісність, системна убудованість у територію країни. Державне регулювання агломераційних процесів має охоплювати всі сфери інституціонального устрою, а також питання динамічного поступу економіки, добробуту й безпеки населення. Стратегію поширення агломераційних утворень варто розглядати в контексті понятійно-термінологічного апарату глокалізації. У її рамках пріоритетами просторової політики є соціальні завдання, залучення глобальних потоків інвестицій, сталий розвиток. Довгострокові перспективи піднесення пов'язані з темпами розбудови всіх інфраструктурних складових, а також можливостями залучення людського капіталу, нематеріальних активів, фінансових ресурсів та ін.

Застосування механізму ППП для розв'язання завдань місцевого самоврядування. У контексті політики регіонального розвитку важливим є розширення ППП. Станом на 1 січня 2020 р. у нашій країні реалізовувалися 52 проекти ППП [25]. Залучення новостворених ОТГ до його здійснення сприятиме покращанню ситуації в таких сферах, як житлово-комунальне господарство, освіта, охорона здоров'я тощо. Необхідно запровадити чітке правове регулювання ППП на регіональному та місцевому рівнях (порядок визначення пріоритетних для ППП напрямів і галузей; унормування підготовки, оцінки, експертизи та публічного обговорення проектів і результатів ППП; розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування (далі – ОМС) із питань ППП, дотримання принципів транспарентності й

підзвітності). Для обмеження боргових ризиків ОМС з урахуванням норм ЄС доцільно встановити кількісні ліміти прямих та умовних зобов'язань у рамках проектів ППП. Крім того, слід трактувати платіжні зобов'язання в межах ППП у спосіб, у який унормовано обслуговування боргу муніципалітетів згідно з чинним законодавством України. У регіональних бюджетах потрібно передбачати інвестиційну складову для здійснення проектів капітальних вкладень на засадах партнерства влади і бізнесу, а також преференції за місцевими податками. Бюджетні асигнування для реалізації інвестиційних проектів слід надавати на конкурсних засадах.

В умовах зростання боргового навантаження на сектор загального державного управління, а також різкого скорочення зовнішніх та внутрішніх капіталовкладень варто розглянути доцільність створення територій випереджального соціально-економічного розвитку (*далі* – ТВР), де встановлюються особливі правові норми провадження підприємницької та іншої діяльності. Для залучення інвесторів передбачаються податкові преференції, полегшений процес проходження бюрократичних процедур. Українською важливою є наявність об'єктивних оцінок намірів сторін про обсяги передбачуваних інвестицій, кількість створюваних робочих місць та ін. У процесі формування ТВР потрібно попередити спроби появи нових суб'єктів підприємництва виключно з метою отримання податкових пільг, адже метою ТВР є створення інноваційних виробництв, робочих місць, конкурентної продукції.

У рамках досягнення Цілей сталого розвитку (*далі* – ЦСР) треба залучати інвестиції в екологічні напрями: енергомодернізацію будівель, економію невідновлюваних ресурсів, зменшення викидів у атмосферу шкідливих речовин, переробки відходів тощо [26]. Також варто ширше розглядати доступні для місцевих органів влади інструменти залучення інвестиційних та боргових ресурсів, котрі сприяють зростанню економіки, людського капіталу, забезпеченню якості життя населення – досягненню ЦСР. Одним із них є “зелені облигації”. Вони дають можливість залучати ресурси, у т. ч. міжнародних фінансових організацій, під низький процент, адже характеризуються певним цільовим призначенням, а саме повинні спрямовуватися на проекти, що покращують стан навколишнього середовища.

На підставі викладеного доходимо таких висновків. Вважаємо за необхідне, виходячи з поточної ситуації з пандемією COVID-19, а також ураховуючи, що головною метою державної політики національної безпеки є реалізація норми Конституції України, відповідно до якої “людина, її **життя і здоров'я**, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні”, **визначити пріоритетними Стратегію воєнної безпеки України та Стратегію охорони здоров'я населення України**.

Подальшого вдосконалення потребує інституційна координація застосування регіональних регулятивних підходів податково-бюджетних інструментів і механізмів з національними й міжнародними нормами і правилами. Система справляння обов'язкових платежів та зборів може стати як ка-

талізатором, так і гальмом виробничих і соціальних процесів. У контексті реалізації політики фіскальної безпеки в межах регіональної державної ієрархії особливої уваги вимагає виконання алокаційної функції, пов'язаної з виробництвом комунальних благ. В умовах карантинних обмежень у зв'язку з пандемією COVID-19 реалізація комплексу заходів податково-бюджетної підтримки малого та середнього бізнесу повинна здійснюватися відповідно до чітко встановлених комплементарних компетентностей органів державної ієрархії.

Формуванню елементів фінансово-економічної безпеки виконання конституційних обов'язків держави, а також делегованих повноважень місцевими органами влади повинні сприяти заходи з виявлення та протидії ризикам дестабілізації. Ідеться про збалансованість бюджетної системи, структури її доходів у частині податкових і неподаткових надходжень, співвідношення субсидій та міжбюджетних трансфертів, а також про послідовне скорочення нераціональних дотацій і пільг, консолідацію витрат, здійснення інвестиційної політики з досягненням максимального мультиплікативного ефекту.

Одним із пріоритетних завдань місцевих органів влади має стати врегулювання конфліктів фіскальних інтересів суб'єктів господарювання, соціальних груп, сім'ї, особистості в ринкових умовах. Це стосується таких процесів, як проведення адміністративно-територіальних реформ за високих темпів урбанізації. Щодо унормування надмірної регіональної диференціації, то навіть політичні рішення в цій сфері навряд чи вплинуть на те, аби це явище чи зникло б одразу, чи було б цілком усунуто.

Недосконалість систем формування й витрачання бюджетних коштів, оподаткування, їх інертність у зв'язку з факторами "path dependence" і невідповідністю реальним соціально-економічним тенденціям створюють загрози проявів рецесії, розширення тіньового сектору економіки, неадекватної динаміки податкових доходів та розподілу бюджетних ресурсів, стагнації якості життя і нерівності громадян, дестабілізації відтворення інтелекту, робочої сили.

Проведення фіскальної децентралізації як заходу зі зміцнення економічних відносин між центральним і нижчими рівнями влади має відповідати прийнятним принципам делегування владних повноважень у рамках трансформацій адміністративно-територіальних структур. З цією метою зазначене делегування на місцевий рівень повинне супроводжуватися впровадженням управлінської концепції фіскального простору сталого регіонального розвитку.

Трансформації політики виживання України в стратегію розвитку, подальшому реформуванню регіональних владних структур у нашій державі сприятимуть зростання стійкого надходження податків і зборів, стабілізація господарських відносин на місцевому рівні на основі гарантій прав власності, конкуренції, регулювання природних монополій.

Список використаних джерел

1. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2020. 153 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf/.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України” : указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
3. Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.
5. *Єфименко Т. І.* Фіскальна та монетарна безпека національної економіки. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. 447 с.
6. *De Tocqueville A.* Democracy in America / ed. and abridg. by R. D. Heffner. New York : Penguin Books, USA Inc., 1984. 321 p.
7. *Tiebout C.* A Pure Theory of Local Expenditures. *Journal of Political Economy*. 1956. Vol. 64 (5). P. 416–424. URL: <https://doi.org/10.1086/257839>.
8. *Drucker P. F.* Management Challenges for the 21st Century. New York : Harper Business, 2001. 224 p.
9. *Ostrom E.* Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. New York : Cambridge University Press, 1990. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511807763>.
10. *Oates W. E.* Federalism and Government Finance. *Economics of Fiscal Federalism and Local Finance* / ed. by W. E. Oates. Cheltenham, U.K.: An Elgar Reference Collection, 1998.
11. *Oates W. E.* Fiscal Federalism in Theory and Practice: Applications to the European Community : Report of the Study Group of the Role of Public Finance in European Integration. Vol. II / Commission of the European Communities. 1977. April.
12. *Treisman D.* Fiscal decentralization, governance, and economic performance: A re-consideration. *Economics and Politics*. 2006. Vol. 18, No. 2. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0343.2006.00169.x>.
13. *Brueckner J. K.* Fiscal Decentralization in Developing Countries: The Effect of Local Corruption and Tax Evasion. *Annals of Economics and Finance, Society for AEF*. 2000. Vol. 1 (1). P. 1–18.
14. *McConnell C. R., Brue S. L.* Economics: Principles, problems and policies. New York : McGraw-Hill, 1990. 866 p.
15. *Blanchard O., Dell’Ariccia G., Mauro P.* Rethinking macroeconomic policy. *Journal of Money, Credit and Banking*. 2010. Vol. 42. P. 199–215. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1538-4616.2010.00334.x>.
16. What have we learned? Macroeconomic policy after the crisis / ed. by O. Blanchard, G. A. Akerlof, D. Romer, J. E. Stiglitz. Cambridge, Mass. ; London : The MIT Press, 2014. 368 p.
17. Evolution or Revolution? Rethinking Macroeconomic Policy After the Great Recession / ed. by O. Blanchard, L. H. Summers. Cambridge, Mass. ; London : The MIT Press, 2019. 392 p. URL: <https://doi.org/10.7551/mitpress/11734.001.0001>.
18. *Lavoie M.* Rethinking macroeconomic theory before the next crisis. *Review of Keynesian Economics*. 2018, Vol. 6 (1). P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.4337/roke.2018.01.01>.

19. Annual Reports Archives / IMF. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLS/annual-reports-archives>.
20. WDR Reports / World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr/wdrarchive>.
21. Schick A. Budgeting For Fiscal Space. Asian OECD Senior Budget Officials Meeting. Bangkok, Thailand, 2008. URL: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/39944230.pdf>.
22. Heller P. Fiscal Space: What It Is and How to Get It. *Finance & Development*. 2005. Vol. 42, No. 2. URL: <https://doi.org/10.5089/9781451953954.022>.
23. World Urbanization Prospects 2018 / United Nations. URL: <https://population.un.org/wup/Download>.
24. Fanga Ch., Yu D. Urban agglomeration: An evolving concept of an emerging phenomenon. *Landscape and Urban Planning*. 2017. Vol. 162. P. 126–136. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.02.014>.
25. Стан здійснення ДПП в Україні / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. 2020. 22 січ. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2%D0%937%D0%AC-44%D0%AC2-8%D0%AC%D0%9F%20-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisenniaDppvUkraini>.
26. Бичихін Є. В. Структурні перетворення та інвестування: контекст розвитку “зеленої економіки”. *Наукові праці НДФІ*. 2019. № 2. С. 125–138. URL: <https://doi.org/10.33763/npdfi2019.02.125>.

References

1. Zhalilo, Ya. A. (Ed.). (2020). *Decentralization and formation of regional development policy in Ukraine* (Scientific report). Kyiv: NISS. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf [in Ukrainian].
2. President of Ukraine. (2020). *On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 “On the National Security Strategy of Ukraine”* (Decree No. 392/2020, September 14). Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). *On the national security of Ukraine* (Law No. 2469-VIII, June 21). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Constitution of Ukraine* (Law No. 254к/96-ВР, June 28). Retrieved from zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 [in Ukrainian].
5. Iefymenko, T. (2016). *Fiscal and Monetary Security of National Economy*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].
6. De Tocqueville, A. (1984). *Democracy in America*. New York: Penguin Books, USA Inc.
7. Tiebout, C. (1956). A Pure Theory of Local Expenditures. *Journal of Political Economy*, 64 (5), 416–424. DOI: 10.1086/257839.
8. Drucker, P. F. (2001). *Management Challenges for the 21st Century*. New York: Harper Business.
9. Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. New York: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511807763.
10. Oates, W. E. (Ed.). (1998). Federalism and Government Finance. *Economics of Fiscal Federalism and Local Finance*. Cheltenham, U.K.: An Elgar Reference Collection.

11. Oates, W. E. (1977, April). *Fiscal Federalism in Theory and Practice: Applications to the European Community* (Report of the Study Group of the Role of Public Finance in European Integration), II. Commission of the European Communities.

12. Treisman, D. (2006). Fiscal decentralization, governance, and economic performance: A reconsideration. *Economics and Politics*, 18 (2). DOI: 10.1111/j.1468-0343.2006.00169.x.

13. Brueckner, J. K. (2000). Fiscal Decentralization in Developing Countries: The Effect of Local Corruption and Tax Evasion. *Annals of Economics and Finance, Society for AEF*, 1 (1), 1–18.

14. McConnell, C. R., & Brue, S. L. (1990). *Economics: Principles, problems and policies*. New York: McGraw-Hill.

15. Blanchard, O., Dell’Ariccia, G., & Mauro, P. (2010). Rethinking macroeconomic policy. *Journal of Money, Credit and Banking*, 42, 199–215. DOI: 10.1111/j.1538-4616.2010.00334.x.

16. Blanchard, O., Akerlof, G. A., Romer, D., & Stiglitz, J. E. (Eds.). (2014). *What have we learned? Macroeconomic policy after the crisis*. Cambridge, Mass.: London: The MIT Press.

17. Blanchard, O., & Summers, L. H. (Eds.). (2019). *Evolution or Revolution? Rethinking Macroeconomic Policy After the Great Recession*. Cambridge, Mass.: London: The MIT Press. DOI: 10.7551/mitpress/11734.001.0001.

18. Lavoie, M. (2018). Rethinking macroeconomic theory before the next crisis. *Review of Keynesian Economics*, 6 (1), 1–21. DOI: 10.4337/roke.2018.01.01.

19. IMF. (n. d.). *Annual Reports Archives*. Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLS/annual-reports-archives>.

20. World Bank. (n. d.). *WDR Reports*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr/wdrarchive>.

21. Schick, A. (2008). *Budgeting For Fiscal Space. Asian OECD Senior Budget Officials Meeting*. Bangkok, Thailand. Retrieved from <https://www.oecd.org/gov/budgeting/39944230.pdf>.

22. Heller, P. (2005). Fiscal Space: What It Is and How to Get It. *Finance & Development*, 42 (2). DOI: 10.5089/9781451953954.022.

23. United Nations. (n. d.). *World Urbanization Prospects 2018*. Retrieved from <https://population.un.org/wup/Download>.

24. Fanga, Ch., & Yu, D. (2017). Urban agglomeration: An evolving concept of an emerging phenomenon. *Landscape and Urban Planning*, 162, 126–136. DOI: 10.1016/j.landurbplan.2017.02.014.

25. Ministry for Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. (2020, January 22). *Status of PPP implementation in Ukraine*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2%D0%937%D0%AC-44%D0%AC2-8%D0%AC%D0%9F%20-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisenniaDppVUkraini> [in Ukrainian].

26. Bychykhin, Ie. (2019). Structural transformations and investment: the context of “green economy” development. *RFI Scientific Papers*, 2, 125–138. DOI: 10.33763/npndfi2019.02.125 [in Ukrainian].